

IN MEMORIAM ANTICI MENAC

Kad nas je akademkinja Antica Menac, naša draga profesorica, u travnju 2016. napustila zbog bolesti, mislili smo da je to privremeno. Ona je snažnoga duha, svježega uma i žilavih bračkih korijena, njezina ustrajnost i strpljivost ne priznaje godine, prebrodit će i ovu nevolju i vratit će se. Ali nije se vratila; 24. travnja 2020. godine, u zlo doba pandemije i posljedica potresa, otišla je zauvijek. Okolnosti nam nažalost nisu dopustile ni da je ispratimo do posljednjega počivališta pa ćemo je pamtiti onakvu kakvu smo ostavili u Berislavićevoj – s čajem i kolačima na stolu, ali spremnu za posao, uvijek nasmiješenu i vedru.

Sjećanje na nju vraća me na događaje kojima se veselila – možda više nego mnogim visokim priznanjima koje je dobila od važnih i značajnih institucija za svoj znanstveni rad. Godine 1979. dobila je medalju A. S. Puškina, 1980. Nagradu grada Zagreba, 1981. republičku nagradu Božidar Adžija, 2008. državno odlikovanje Republike Ukrajine III. stupnja Za zasluge u razvitku hrvatske ukrajinistike, a 2012. Red Danice hrvatske s likom Ruđera Boškovića. Posljednju nagradu, koju nažalost nije mogla primiti osobno, dobila je od Hrvatskoga slavističkoga odbora HFD-a na Sedmom hrvatskom slavističkom kongresu održanom 2019. godine u Šibeniku. To je Povelja Stjepana Ivšića koja se dodjeljuje najznačajnijim hrvatskim jezikoslovcima. Za nju je to priznanje i simbolički imalo posebno značenje jer je upravo uz Ivšića vezan njezin akademski put. Bila je Ivšićev student, a od 1949. i njegova asistentica.

Poznato je da je ona pionir hrvatske frazeologije i utemeljiteljica u svijetu priznate Zagrebačke frazeološke škole te njezina dugogodišnja voditeljica. Teško je nabrojiti i najznačajnije njezine radove, posebno one frazeološke i frazeografske, njezine projekte na kojima su se odgojile generacije hrvatskih frazeologa, njezin mentorski rad s mladim kolegama (ovdje s ponosom ubrajam i sebe), njezinu plodnu suradnju s našim i inozemnim slavistima... Ostavila nam je brdo knjiga koje je raslo i nakon njezina preranoga odlaska s Filozofskoga fakulteta, gdje je na Odsjeku za slavenske jezike i književnosti predavala ruski, ali se znalo da svojom filološkom širinom obuhvaća i kroatistiku i paleoslavistiku i talijanistiku, da se ne bavi samo frazeologijom nego i fonetikom, sintaksom, dijalektologijom, posebno bračkom čakavštinom, leksikologijom i onomastikom, kontrastivnom i kontaktnom lingvistikom, da osim znanstvenih radova piše i udžbenike i rječnike, da prevodi. Njezina bogata bibliografija najbolje svjedoči o širokom spektru njezinih znanstvenih, stručnih, pa i umjetničkih interesa. Taj dugački popis potvrđuje da su njezini znanstveni i stručni radovi od reda komparativni ili kontrastivni pa se može reći da je svojim rusko-hrvatskim usporedbama uvelike pridonijela afirmaciji hrvatskoga jezika (i imena) u rusistici i slavistici – tim više što je dio radova objavila na raznim europskim jezicima.

U znanstvenoj biografiji akademkinje Antice Menac frazeologija i frazeografija zasjenjuju sve ostale njezine radove, što je razumljivo s obzirom na činjenicu da je upravo ona pokrenula frazeološki zamašnjak u hrvatskoj filologiji i relativno mladu jezikoslovnu disciplinu učinila popularnom i privlačnom ne samo stručnjacima nego i laicima koje zanimaju jezična pitanja. Zahvaljujući njoj i njezinim nasljednicima, poglavito Željki Fink Arsovski, zagrebačka frazeološka škola stekla je velik ugled i postala poznata nadaleko izvan hrvatskih granica.

Ono o čemu se manje govori vezano je uz pedagoški rad Antice Menac kao sveučilišne profesorice. To je ponajprije velik broj udžbenika ruskoga jezika značajnih po primjeni tada nove, moderne audiovizualne globalnostrukturalne metode (AVGSM) u nastavi živih jezika Petra

Guberine i Paula Rivenca. Početkom 1960-ih Zagreb je postao centar ove metode koja se razvila zahvaljujući suradnji P. Guberine iz Zavoda za fonetiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu i P. Rivenca, profesora Ecole Normale Supérieure de Saint-Cloud iz Pariza. Nakon svoje monografije *Ruski jezik – izgovor i intonacija. S recitacijama na pločama*. In: Acta Instituti Phonetici 7 (ur. P. Guberina), koju je 1958. godine izdao Zavod za fonetiku, Antica Menac objavljuje cijeli niz AV udžbenika ruskoga jezika. Tako već 1962. godine izlaze četiri inozemna izdanja: u Francuskoj (*Méthode Audiovisuelle de Russe. Premier degré, selon les principes SGAV définis par P. Guberina et P. Rivenc*. Paris – Bruxelles – Montréal: Ed. Didier), Engleskoj (*Russian Audiovisual*. London: Harrap Ed.) i Americi (*Russian Audiovisual*. New York: Chilton Ed.; *Russian by the Audio-Visual Method*. Philadelphia – New York: Didier-Chilton Ed.). Uz Priručni rječnik i Pismene vježbe u Zagrebu je 1963. izišao 1. dio udžbenika *Ruski – audiovizuelna metoda* (ur. P. Guberina i P. Rivenc), a 2. dio 1964., kad i u Švedskoj (*Audiovisuell ryska*. Stockholm: Svenska Bokförlaget – Norstedt). Za francuske su korisnike 1965. i 1967. izišla još dva izdanja udžbenika ruskoga jezika. Za naše studente rusistike prof. Menac je 1965. objavila *Zbornik vježbi iz ruske fonetike*, a zatim je uslijedio niz značajnih gimnazijskih udžbenika poznatih po naslovu *Давайте говорить и читать по-русски 1, 2, 3, 4* (Školska knjiga 1966., 1967., 1968., 1969). Zajedno s tadašnjim ruskim lektorom Mihailom I. Iljašem prof. Menac je za studente rusistike 1971. objavila vrijedan i značajan sveučilišni udžbenik *Лексика и фразеология современного русского литературного языка*, a 1979. je s prof. Mihom Skljarovom izdala i udžbenik ruskoga jezika za VII. razred osnovne škole *Говорите с нами*. Svi ovi udžbenici rezultat su sustavnih znanstvenih istraživanja i u svoje su vrijeme svi bili metodološki moderni i inovativni.

Prvi objavljeni radovi akademkinje Antice Menac pokazuju da ju je još kao mladu sveučilišnu nastavnicu zanimala povijest jezika (Oko autentičnosti Slova o polku Igoreve, 1953; Neke jezične veze Povaljske listine i staroruskih pisanih spomenika, 1987), ali ju je nastava suvremenoga jezika usmjerila na proučavanje svih njegovih strukturnih razina (O upotrebi dvostruke negacije s glagolskim pridjevom trpnim, 1953; Iz problematike

rečenične intonacije u ruskom jeziku, 1963; Povezanost glagolskog vida i vremenskih konstrukcija u ruskom i hrvatskosrpskom jeziku, 1965; Povezanost glagolskog vida i vremenskih konstrukcija u ruskom i hrvatskosrpskom jeziku, 1968; O pisanju ruskih imena, 1972; Glagolske posuđenice u ruskom i hrvatskom književnom jeziku, 1972; Iz problematike suodnosa negacije i objektnog padeža u suvremenom ruskom jeziku, 1977...). S obzirom na srodnost hrvatskoga i ruskoga bavila se problemima jezične interferencije (Tipovi interferencije pri učenju ruskog jezika kod nas, 1977) te istraživanjima različitih rusko-hrvatskih jezičnih poveznica i odnosa.

Akademkinja Antica Menac vodila je niz znanstvenih projekata na Filozofskom fakultetu (unutar Zavoda za lingvistiku koji je vodio prof. Rudolf Filipović, a nakon njega Milan Moguš, te u HAZU). Uz leksikografske i frazeološke projekte (među potonjima valja istaknuti dugi niz tzv. Malih frazeoloških rječnika u kojima je priredila hrvatski korpus, a ostale jezike obradilo je mnoštvo suradnika – stručnjaka za pojedine jezike), prof. Menac je vodila i dva velika kontrastivna projekta: „Kontrastivna analiza hrvatskog i ruskog književnog jezika“ i „Kontrastivno proučavanje hrvatskog jezika prema stranim jezicima.“ Kontrastivna se metoda jasno očitovala i u njezinoj nastavi i općenito u njezinu pedagoškom radu.

Suradnja prof. Antice Menac s profesorom Rudolfom Filipovićem na njegovu projektu „Jezični dodiri u neposrednom i posrednom posuđivanju“ urodila je mnogim značajnim plodovima na području kontaktne lingvistike. Niz svojih znanstvenih radova (Transfonemizacija u Rječniku anglicizama u ruskom jeziku: teorija i primjena, 1993; Transmorfemizacija u Rječniku anglicizama u ruskom jeziku: teorija i primjena, 1996; Semantička adaptacija u Rječniku anglicizama u ruskom jeziku: teorija i primjena, 1996) okrunili su zajedničkom monografijom *Engleski element u hrvatskom i ruskom jeziku* (Školska knjiga 2005). U monografiji skupine autora *Hrvatski jezik u dodiru s europskim jezicima* (2005), nastaloj u okviru istoimenoga projekta, Antica Menac obradila je rusizme u hrvatskom jeziku.

U svim područjima svoga interesa akademkinja Antica Menac bila je temeljita, disciplinirana, precizna i krajnje odgovorna, svaki bi posao dovršila

i sve bi napravila na vrijeme. Njezini su radovi bili pionirski u mnogim područjima, a ne samo u frazeologiji. Između ostaloga rado se vraćala svojim čakavskim izvorima, što se očituje u njezinim dijalektološkim radovima o srednjodalmatinskoj čakavštini. Ti su joj radovi vezani uz frazeologiju (Neki tipovi frazema sa sastavnicom čovik u bračkim čakavskim govorima, 2007), a njihovu dijalektološku osnovu „pojačava“ koautorstvo s Mirom Menac-Mihalić (Elementi venecijanskog dijalekta u frazeologiji suvremenih bračkih pjesnika, 1997; Frazeologija suvremenih bračkih čakavskih pjesnika, 1998), poglavito u monografijama *Frazeologija splitskoga govora s rječnicima* (2011) i *Frazemi i poslovice u dalmatinsko-venecijanskom govoru Splita u 20. stoljeću* (2014).

Nezaobilazno područje interesa A. Menac je i prevođenje. Njime se manje bavila teorijski (Lingvistički aspekt prevođenja /na materijalu ruskoga i hrvatskog književnog jezika/, 1992), a daleko više praktički. Započela je već 1948., i to prijevodima ruske proze, posebice one iz ranoga sovjetskoga razdoblja (*Heretici i sanjari*, 1954). Uz rusku prozu (J. Semjonov 1978, I. Babelj 1980, J. Oleša 1980) sve više ju je zanimala neprevedena i nama gotovo nepoznata ukrajinska književnost, posebice poezija. Prijeводе ukrajinskih pjesnika počinje objavljivati u antologijama (Taras Ševčenko, Ivan Franko) i književnim časopisima – *Forumu* i *Književnoj smotri* (I. Drač, L. Kostenko, B. Olijnik, P. Osadčuk, D. Pavličko, L. Kostenko, L. Palij, G. Gordašević, T. Melničuk, V. Golo-borodko, M. Vorobjov, Neborak, O. Lišega). U izdanju Matice hrvatske objavljene su dvije zbirke njezinih prijevoda ukrajinske poezije – *Ukrajinska lirika* 1998. i *Izabrane pjesme* Tarasa Ševčenka 2014.

Neka mi bude oprošteno što me s prof. Menac najčvršće vezuju sjećanja na naše zajedničke ljubavi – na našu bračku čakavštinu, na našu klapsku pjesmu (i talijansku kanconu) i na pjesništvo. Možda smo prevođenje pjesništva shvaćale i doživljavale različito, ali smo se slagale u izboru stihova i osjećaju za poetiku jezika (u našem slučaju ruskoga i hrvatskoga). Zajedno smo 2016. godine u Matici hrvatskoj objavile dvojezičnu zbirku Jesenjinovih *Izabranih pjesama*, u kojoj su uz poznate prepjeve naših pjesnika uvršteni i novi, naši

prepjevi ruskoga klasika. Prevodeći Jesenjina s posebnim obzirom na njegove najranije, do tada neprevedene pjesme, već smo se polako spremale za prevođenje Marine Cvjetajeve, koja je po našem sudu odavno zaslužila jedno ogledno hrvatsko izdanje. Dvojezičnu zbirku njezinih *Izabranih pjesama* izdala nam je Matica 2018. godine, ali tada mi je moja profesorica samo nijemo mogla prenijeti svoju radost. Tada je više slušala nego čitala, a znam da je slušala pažljivo i s ganućem, da je ponavljala i pamtila stihove koji su joj bili dragi i bliski, u to doba možda najbliži oni puni rezignacije u njezinu prepjevu: „Ne razmišljam, ne tužim se, ne sporim. / Ne spavam, / Ne žudim ni za suncem, ni za mjesecom, ni za morem, / Ni za brodom.“ Među ruskim pjesnicima Srebrnoga doba ostao nam je tek načeti autor *Doktora Živaga*, o čijoj se poeziji kod nas malo zna. Pasternak. Za njegovu zbirku profesorica mi je ostavila svoje prijevode sedam pjesama, koje je sama ocijenila kao nedovršene. U prevođenje se tada uključio njezin vjerni suradnik na projektima, prevoditelj i pjesnik Radomir Venturin, pa je našu zajedničku zbirku prepjeva Pasternakovih *Izabranih pjesama* Matica hrvatska objavila u travnju 2020. godine. Stigla sam joj javiti samo da je naš Pasternak u prijelomu i znam da se obradovala.

Nakon odlaska u mirovinu naša profesorica Antica Menac potpuno se posvetila radu u HAZU (1975. godine primljena je kao član suradnik, a 1988. postala je redovni član) i rijetko je dolazila na svoj fakultet, ali nije prestala surađivati s mlađim kolegama na svom *starom* Odsjeku za slavenske jezike i književnosti. Tako su se zajednički poslovi i susreti odvijali u njezinu stanu u Berislavićevoj 15, gdje se u ugodnoj i poticajnoj atmosferi radilo punom parom. Tamo je inače krajnje ozbiljna i uvijek suzdržana profesorica Menac unosila u posao vedrinu i radost koja je je donosila obilate plodove, ponekad i neočekivane. U znak zahvalnosti (mi) njezini *stari* studenti posvetili su (smo) joj povodom 90. rođendana zbornik radova *Stručak riječima ispunjen* (2012), koji je uredila Željka Fink Arsovski, njezina izravna nasljednica i na Katedri za ruski jezik i u Zagrebačkoj frazeološkoj školi. Zbornik je predstavljen na fakultetu, u jednoj skromnoj običnoj učionici s pločom i klupama, ali taj je događaj za nas bio svečanost koju ćemo posebno pamtiti, a iskrenu radost nije skrivala ni ona.

Uvijek odmjerena, tiha i dostojanstvena, naša je profesorica Antica Menac pripadala generaciji *starinskih* profesora koji su prema svojim studentima bili strogi i pravedni i kojih se spominjemo s posebnim sentimentom. Nisu previše pokazivali emocije, ali su bili sigurni i čvrsti oslonac nama koji smo tek stasali. Vremena su se promijenila i danas bismo rekli da *takvih više nema*.

Mnoge nas stvari podsjećaju na nju, ponajviše knjige, pogotovo one debele frazeološke. Na kobni travanj njezina odlaska podsjeća jedna Pasternakova pjesma: „Shvatih života cilj, a on, / taj cilj je – prizvati u svijest / da ne mirim se s istinom / da travanj zbilja je, da jest.“ Zbirka je izišla kao svojevrsni *in memoriam* njoj, kao njezina pjesnička popudbina u vječnost. Zbog svega što nam je ostavila, zbog svega što nas je naučila i topline koju nam je pružala ne možemo našoj dragoj profesorici reći – zbogom zauvijek. Ljudi poput nje ne odlaze zauvijek.